

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

Микола Пригодій,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри промислової інженерії та сервісу
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна,
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5351-0002>,
ResearcherID: F-7366-2019,
e-mail: prygodii@ukr.net;*

Дмитро Кільдеров,

*доктор педагогічних наук, професор,
декан Інженерно-педагогічного факультету
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна,
Scopus Author ID: 57220083333,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9414-8150>,
e-mail: de_k@i.ua*

У статті доведено, що електронний підручник й електронна версія підручника—це зовсім різні поняття, і їх неможна ототожнювати. Встановлено, що неможна охарактеризувати дії та інформацію, пов'язані з використанням Інтернету, як «корисні» чи «шкідливі», оскільки такі висновки залежать від результату діяльності, а не від самої діяльності. Обґрунтовано, що рівнозначне входження молоді в комунікаційну систему онлайн-спілкування зумовлює формування відповідної структури спілкування й у системі офлайн. Це впливає на загальну структуру соціальних відносин, що базуються на системі міжособистісної взаємодії. Доведено, що на сучасному етапі розвитку освіти найбільш раціональним виступає створення електронних підручників, які за вмістом повинні бути спрямовані на представлення інформації в аудіо- і відеоформатах невеликих обсягів з короткочасним представленням змісту питання.

Ключові слова: електронний підручник; мультимедіа; соціальні відносини студентів; психологічні особливості.

Постановка проблеми. Нині відбувається впровадження цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Підрастаюче покоління залучається до нових інформаційно-комунікаційних систем більш активно порівняно із середнім і старшим поколінням. При цьому молодь у притаманному їй стилі «юнацького максималізму» уникає традиційних систем взаємодії у соціально-виробничих, освітніх, а іноді й міжособистісних відносинах.

Отже, при організації освітнього процесу, слід урахувувати стан розвитку сучасних технологій та особливості здійснення комунікаційних процесів між людьми. Необхідно наголосити й на світовій тенденції, щодо посилення самостійної роботи студентів на фоні постійного збільшення обсягу знань і умінь, якими необхідно оволодіти.

В умовах загострення епідеміологічної ситуації активізувалось застосування дистанційних освітніх технологій як основної форми навчання поряд із контактною роботою з викладачем. Це актуалізує пошук нових форм донесення навчального матеріалу до студентів з урахуванням особливостей розвитку їхніх традицій спілкування та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Це підтверджується дослідженнями, проведеними Міжнародною програмою з оцінювання освітніх досягнень учнів (The Program for International Student Assessment, PISA). Встановлено, що 62 % українських підлітків кілька разів на день спілкуються в онлайн-чатах, 95 % учнів шукають інформацію на певну тему в онлайн-середовищі принаймні кілька разів на місяць або й частіше, а 59 % роблять це кілька разів на день, близько 36 % учнів кілька разів на день читають новини онлайн або шукають практичну інформацію (наприклад, розклади, заходи, поради, рецепти тощо) [1].

Під час організації освітнього процесу основним джерелом інформації з певної дисципліни є підручник, у якому розкривається зміст навчального матеріалу відповідно до вимог навчальної програми. Традиційно він складається з двох компонентів: текстового і позатекстового.

Питання про читання молоддю текстів загострюється, оскільки, на фоні зменшення обсягів текстової інформації, надається перевага аудіо-візуальному сприйняттю інформації. Усе це висуває нові вимоги до підготовки навчальної літератури та способу подання матеріалів.

Аналіз останніх досліджень. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, створення та використання електронних засобів навчання досліджувались вченими-педагогами А. І. Башмаковим, В. Ю. Биковим, В. П. Вембер, Б. С. Гершунським, С. Г. Грігор'євим, Р. С. Гуревичем, А. М. Гуржієм, М. І. Жалдаком, Л. М. Забродською, О. В. Зіміною, М. Ю. Кадемією, В. В. Лапінським,

С. І. Макаровим, В. М. Мадзігоном, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамським, Д. В. Смоліним, О. А. Суховієнко, С. А. Христочевським, О. А. Цхаєм, М. І. Шутом та ін.

Сьогодні, щодо електронних підручників домінує думка, висловлена В.П. Вембер [2]: він покликаний не замінити друкований посібник, а доповнити його за рахунок подання навчального матеріалу в іншому вигляді – за допомогою акцентів на ключових поняттях, тез та опорних схем, використання інтерактивних завдань, великої кількості мультимедійного ілюстративного матеріалу.

Необхідно чітко усвідомити, що електронний підручник й електронна версія підручника – це зовсім різні поняття, і їх не можна ототожнювати. Функціональне призначення електронного підручника значно ширше, ніж його «пращура», – класичного підручника.

Електронний підручник» – це електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію [3].

Наголошуємо на «взаємодії», тобто слушним є твердження, що підручник – це визначена частина інформаційного освітнього простору, «місце навчання», в якому викладач та студент, спілкуючись, утворюють групу рівноправних суб'єктів, яку можна характеризувати колективним розумом, що розв'язує спільне завдання, поставлене перед обома суб'єктами [4].

Електронні підручники побудовані на основі використанням мультимедійної та гіпертекстової технологій, що сприяє індивідуалізації освітнього процесу, зміні організації самостійної роботи студентів та створенню інтерактивного зв'язку з навчальним матеріалом [5], а через засоби контролю – й з викладачем.

Слід звернути увагу, що у Положенні про електронний підручник [3] містяться певні вимоги, які вимагають уточнень: доступність та лаконічність (розд. 3, п. 4): «Викладення навчального матеріалу має бути: лаконічним, точним, структурованим; з очевидними логічними зв'язками; з доступним лексичним наповненням, переважним використанням простих речень, без значної кількості складних синтаксичних конструкцій»; аудіо-візуалізація – (розд. 4, п. 4) «В е-підручнику повинні бути наявні:

озвучення текстової інформації з можливістю увімкнення/вимкнення звукового супроводу та візуальне відображення (субтитри) аудіоінформації».

Отже, е-підручник – це новітній аспект навчання, який враховує безліч сучасних освітніх і соціальних тенденцій. Проте соціально-психологічні аспекти створення електронного підручника досліджені недостатньо.

Метою статті є визначення соціально-психологічних аспектів створення електронного підручника нового покоління.

Методи дослідження: аналіз, синтез – для вивчення навчально-нормативної документації і психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; порівняння, зіставлення – з метою порівняння психологічних підходів дослідників до створення електронного підручника; анкетування, спостереження, бесіди – з метою визначення ставлення студентів та викладачів до проблеми використання електронного підручника.

Виклад основного матеріалу. Відкриття можливостей широкого використання Інтернету створило передумови, коли освітній електронний вміст можна знайти де завгодно, будь-коли та будь-кому, хто може підключитися до Мережі. Отже, Інтернет має багато позитивних аспектів і може бути використаний для поліпшення навчання і розширення можливостей молодих людей.

Дії та інформацію, що пов'язані з використанням Інтернету, не можна охарактеризувати як «корисні» чи «шкідливі», оскільки такі висновки залежать від результату діяльності, а не від самої діяльності [6].

Разом із тим застосування електронних ресурсів та гаджетів накладає певний відбиток на підростаюче покоління. Надмірне використання Інтернету стає одним з найбільш негативних аспектів діяльності молоді.

Є дані, що інтернет-залежність негативно впливає на успішність (зниження оцінок), сімейні стосунки (необхідність приховувати від батьків надмірне використання Інтернету), фізичне здоров'я (позбавлення сну через тривале використання Інтернету), психічне здоров'я (депресія) й особисті фінанси (вартість телефонів, планшетів, інтернет-трафіку тощо). Інтерактивні комунікаційні додатки, такі як чати, миттєві повідомлення, електронна пошта і онлайн-ігри, найчастіше асоціюються з інтернет-залежністю серед молоді [7].

Важливо враховувати обидва аспекти, особливо, аби уникнути одностайного висновку, що певні фактори зменшують ризики, а інші, навпаки, збільшують.

Доведено, що миттєвий соціальний доступ до однолітків у будь-який час незалежно від територіального розташування є основною мотивацією використання мобільного зв'язку та Інтернету [8].

Отже, інтернет-спілкування (соціальні мережі та обмін миттєвими повідомленнями) набуває ключового значення серед дітей та підлітків. Рівнозначне входження в комунікаційну систему молоді онлайн-спілкування призводить до формування відповідної структури спілкування й у системі офлайн. А це, у свою чергу, впливає на загальну структуру соціальних відносин, що насамперед, базуються на системі міжособистісної взаємодії.

Проведене Дослідницьким центром П'ю (Pew Research Center) дослідження та Елонським університетом (Elon University) показало, що мозок молодих людей, які формувалися в умовах «гіперзв'язку» з Інтернетом, може бути влаштований інакше, ніж мозок старшого покоління. Молодь здатна легше впоратися з багатозадачністю, швидше знаходить відповіді на питання. Разом із тим молоді люди швидко відволікаються від завдання, не можуть глибоко взаємодіяти зі знаннями та людьми. Молодь відчуває брак досвіду спілкуватись «обличчя до обличчя» («face-to-face»), виникає інтернет-залежність навіть у повсякденному житті [9]. За результатами проведеного дослідження отримали висновок: фахівцям з добору персоналу, ймовірно, доведеться змінити методи управління цими молодими працівниками.

Постійне використання студентами цифрових технологій перешкоджає концентрації їхньої уваги і здатності наполегливо розв'язувати складні завдання. Викладачі, підкреслюють, що їм потрібно більше працювати, аби привернути й утримати увагу студентів. Крім того, вони стурбовані тим, що технології викликають глибші зрушення в тому, як студенти навчаються. Також помітне зниження глибини й аналізу в письмових роботах [10].

Висновки. Сучасні студенти зазнають постійного впливу інформаційно-комунікаційних технологій, їхнє життя насичене розважальними засобами масової інформації, що впливає на зосередженість уваги, глибину розумових процесів,

особливості побудови соціальної взаємодії у віртуальному та реальному середовищах. Ці аспекти необхідно враховувати при організації освітнього процесу та створенні навчальної літератури.

На сучасному етапі розвитку освіти найраціональнішим видається створення електронних підручників, які за вмістом повинні бути спрямовані на представлення інформації в аудіо- і відеоформатах невеликих обсягів із короткочасним представленням змісту питання.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні вимог до особливостей презентації аудіо-візуальної інформації в електронних підручниках.

Використані джерела

- [1] PISA-2018: Україна в центрі уваги.[Електронний ресурс]. Доступно: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/PISA-2018_UKRinFocus_10.pdf. Дата звернення: Бер. 20, 2021.
- [2] В. П. Вембер «Роль та місце електронного підручника в навчально-методичному комплекті з навчального предмета для загальноосвітньої школи». *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. С. Д. Максименка, Ред. Київ, Україна. Т. VIII, Вип. 6, с. 43-51, 2009.
- [3] Положення про електронний підручник. Наказ Міністерства освіти і науки України (2018, Трав. 02) № 440. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text>. Дата звернення: Бер. 20, 2021.
- [4] В. Б. Кузнецов, Е. Ф. Клыгина, Т. И. Федосова и А. А. Горбачев, «Учебник в постиндустриальную эпоху», *Высшее образование в России*, № 9, с. 103-108, 2004.
- [5] Н. М. Духаніна Електронний підручник: осучаснення навчального процесу. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.rusnauka.com/pdf/282123.pdf>. Дата звернення: Бер. 20, 2021.
- [6] S. Livingstone, L. Haddon, A. Görzig and K. Ólafsson, «Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids» Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. EU Kids, London, UK, 2011.[Online]. Available: <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>. Accessed on: March20, 2021.
- [7] S.S. «Guan Youth Internet use: risks and opportunities», *Curr Opin Psychiatry*, Jul, no 22(4). 2009.[Online]. Available: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19387347/>. Accessed on: March20, 2021.
- [8] R. Ling and T.Bertel, «Mobile communication culture among children and adolescents». *The Routledge international handbook of children, adolescents and media*. In D. Lemish (ed.). London: Routledge, pp. 127-133, 2013.
- [9] Brin D.W. «Study: Internet changing young people’s thinking, behavior», *HR professionals say they must be managed differently* (April 2, 2012). [Online]. Available: <https://www.shrm.org/resourcesandtools/hr-topics/technology/pages/youngminds.aspx>. Accessed on: March20, 2021.
- [10] M. Richtel, «Technology Changing How Students Learn, Teachers Say», *The New York Times*(Nov. 1, 2012). [Online]. Available: <https://www.nytimes.com/2012/11/01/education/technology-is-changing-how-students-learn-teachers-say.html>. Accessed on: March20, 2021.

References

- [1] PISA-2018: Ukraina v tsentri uvahy [Ukraine is in the spotlight].[Online]. Available: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/PISA-2018_UKRinFocus_10.pdf. Accessed on: March20, 2021 [in Ukrainian].

- [2] V.P. Vember, «Rol ta mistse elektronnoho pidruchnyka v navchalno-metodychnomu komplekti z navchalnoho predmeta dlia zahalnoosvitnoi shkoly» [«The role and place of the electronic textbook in the educational and methodical set of the subject for secondary school»]. *Aktualni problemy psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy [Actual problems of psychology: a collection of scientific works of the Institute of Psychology. GS Kostyuk, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*. S. D. Maksymenka, Red. Kyiv, Ukraine. T. VIII, Vol. 6, s. 43-51, 2009 [in Ukrainian].
- [3] Polozhennia pro elektronnyi pidruchnyk. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Urainy [Regulation on the electronic textbook. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] (2018, Trav. 02) № 440. [Online]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text>. Accessed on: March 20, 2021 [in Ukrainian].
- [4] V. B. Kuznetsov, E. F. Klygina, T. I. Fedosova and A. A. Gorbachev, «Uchebnik v postindustrialnuyu epokhu» [«A textbook in the post-industrial era»], *Vyssheye obrazovaniye v Rossii [Higher education in Russia]*, № 9, s. 103-108, 2004 [in Russian].
- [5] N. M. Dukhanina, Elektronnyi pidruchnyk: osuchasnennia navchalnoho protsesu [Electronic textbook: modernization of the educational process]. [Online]. Available: <http://www.rusnauka.com/pdf/282123.pdf>. Accessed on: March 20, 2021 [in Ukrainian].
- [6] S. Livingstone, L. Haddon, A. Görzig and K. Ólafsson, «Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids» Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. EU Kids, London, UK, 2011. [Online]. Available: <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>. Accessed on: March 20, 2021. [in English].
- [7] S.S. «Guan Youth Internet use: risks and opportunities», *Curr Opin Psychiatry*, Jul, no 22(4). 2009. [Online]. Available: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19387347/>. Accessed on: March 20, 2021 [in English].
- [8] R. Ling and T. Bertel, «Mobile communication culture among children and adolescents». *The Routledge international handbook of children, adolescents and media*. In D. Lemish (ed.). London: Routledge, pp. 127-133, 2013 [in English].
- [9] Brin D.W. «Study: Internet changing young people's thinking, behavior», *HR professionals say they must be managed differently* (April 2, 2012). [Online]. Available: <https://www.shrm.org/resourcesandtools/hr-topics/technology/pages/youngminds.aspx>. Accessed on: March 20, 2021 [in English].
- [10] M. Richtel, «Technology Changing How Students Learn, Teachers Say», *The New York Times* (Nov. 1, 2012). [Online]. Available: <https://www.nytimes.com/2012/11/01/education/technology-is-changing-how-students-learn-teachers-say.html>. Accessed on: March 20, 2021. [in English].

Николай Пригодий, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой промышленной инженерии сервиса Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

Дмитрий Кильдеров, доктор педагогических наук, профессор, декан Инженерно-педагогического факультета Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНИКА

В статье доказано, что электронные учебники электронная версия учебника—это совершенно разные понятия, и их нельзя отождествлять. Установлено, что нельзя охарактеризовать действия и информацию, связанные с использованием Интернета, как «полезные» или «вредные», поскольку такие выводы зависят от результата деятельности, а не от самой деятельности. Обосновано, что равнозначное вхождение молодежи в коммуникационную систему онлайн-общения обуславливает формирование соответствующей структуры общения и в системе оффлайн. Это влияет на общую структуру социальных отношений, основанных на системе межличностного взаимодействия. Доказано, что на современном этапе развития

образования наиболее рациональным выступает создание электронных учебников, которые по содержанию должны быть направлены на представление информации в аудио- и видеоформатах не больших объемов с кратковременным представлением содержания вопроса.

Ключевые слова: электронный учебник; мультимедиа; социальные отношения студентов; психологические особенности.

Mykola Pryhodii, DScin Education, Professor, Head of the Department of Industrial Engineering and Service, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Kilderov Dmytro, DSc in Education, Professor, Dean of the Faculty of Engineering and Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CREATING AN ELECTRONIC TEXTBOOK

The article proves that the electronic textbook and the electronic version of the textbook are completely different concepts and cannot be equaled. It has been established that actions and information related to the use of the Internet cannot be described as "useful" or "harmful", as such conclusions depend on the result of the activity and not on the activity itself. It is substantiated that the equal entry of young people into the communication system of online communication leads to the formation of an appropriate structure of communication in the offline system. This affects the overall structure of social relations based on the system of interpersonal interactions. It is proved that at the present stage of education development the most rational is the creation of electronic textbooks, which in their content should be aimed at presenting information in audio and video formats of small volumes with a short presentation of the question content.

Keywords: electronic textbook; multimedia; social relations of students; psychological features.